

I

Najpre je pored njih prošlo veliko, žuto, tragično lice, to je bio general. General je izgledao umoran. Užurbano je, pored hiljadu vojnika, pronosio svoju glavu sa plavičastim kesama ispod žutih malaričnih očiju i mlitavim ustima tankih usana čoveka koga tera baksuz. Započeo je na desnom uglu prašljive kare, pogledao svakom tužno u lice, prelazio preko krivina tromo, bez poleta i odsečnosti, i videli su svi: na grudima je imao dovoljno ordenja, sevalo je od srebra i zlata, ali vrat je bio prazan, bez ordena. I mada su znali da krst na vratu* jednog generala ne znači mnogo, ipak su bili zapanjeni što nema ni to. Taj mršavi, žuti generalski vrat bez ukrasa izazivao je misli o izgubljenim bitkama, neuspelim povlačenjima, prekorima, mučnim, zajedljivim prekorima, kakve visoki oficiri međusobno izmenjuju, o ironičnim telefonskim razgovorima, premeštenim šefovima štaba i o jednom umornom, starom čoveku, koji je izgledao beznadežan kada je uveče skidao koporan i, tankih nogu, izmoždena malarična tela, sedao na ivicu kreveta da pije rakiju. Svih ovih trista trideset tri puta tri vojnika, kojima je gledao u lice, osećalo je nešto čudno: tugu, sažaljenje, strah i potajni bes. Bes protiv ovog rata, koji je već i suviše dugo trajao, i suviše dugo da bi vrat jednog generala još smeo da bude bez prikladnog ukrasa. General je držao ruku na otrcanoj kapi, ruku je bar držao pravo, i kada je stigao do levog ugla kare, načinio je malo oštrij zaokret, stupio u sredinu otvorene strane, zaustavio se tamo, a jato oficira grupisalo

se oko njega, neusiljeno, ali ipak planski, i bilo je mučno videti ga tamo bez ukrasa na vratu dok su drugi, niži po činu, svojim krstom mogli da sevaju na suncu.

Izgledalo je kao da hoće nešto da kaže, ali on samo još jedanput vrlo naglo prinese ruku kapi i tako naglo načini polukrug da se jato oficira uplašeno razdvoji kako bi mu napravilo mesta. I svi videše kako se mali mršavi čovečuljak popeo u svoja kola, kako su oficiri još jedanput prineli ruke kapama, i onda je uskovitlani beli oblak prašine pokazao da se general odvezao na zapad, onamo gde je sunce stajalo već prilično nisko, ne suviše udaljeno od ravnih belih krova, onamo gde nije bio front.

Zatim su po sto jedanaest puta tri vojnika maršovali u neki drugi deo grada, prema jugu, pored kafana prljave elegancije, pored bioskopa i crkava, kroz sirotinjske četvrti, gde su psi i pilići leno ležali pred vratima, a prljave, lepuškaste žene belih grudi stajale na prozorima, gde je iz kaljavih krčmi dolazilo jednolično, čudnovato uzbudljivo pevanje pijanih ljudi. Tramvaji su škripeći prolazili neverovatnom brzinom – a onda su došli u četvrt gde je bilo tiho. U zelenim baštama nalazile su se vile, pred kamenim portalima su stajali vojni automobili, i oni su umaršovali u jedan od tih kamenih portala, došli u veoma negovan park i opet se postrojili u karu, manju, sto jedanaest puta tri vojnika.

Stavili su prtljag pozadi, izravnali ga, složili puške u kupu, pa dok su opet stajali mirno, umorni i gladni, žedni, besni i presiti ovog prokletog rata, dok su opet stajali mirno, prošlo je pored njih jedno usko, rasno lice: bio je to pukovnik, bled, tvrdih očiju, stisnutih usana i duga nosa. Izgledalo im je svima samo po sebi razumljivo što je vrat ispod ovog lica ukrašen krstom. Ali ni ovo lice im se nije svidelo. Pukovnik je preko uglova prelazio pravo, išao polagano i čvrstim korakom, nije izostavio nijedan par očiju, i kad je na kraju zašao na otvorenu stranu, sa malim repom oficira, znali su svi da će nešto reći, i svi su mislili da bi rado nešto popili, pa i pojeli ili odspavali ili

popušili cigaretu. – Drugovi, pozdravljam vas. Nema mnogo šta da se kaže, samo jedno: moramo da ih gonimo, te klempave uši, da ih gonimo natrag u stepu. Razumete li?

Glas je načinio pauzu, a ćutanje u toj pauzi bilo je mučno, gotovo samrtničko, i oni su svi videli da je sunce već sasvim crveno, tamnocrveno, i taj samrtnički crveni sjaj kao da se uhvatio u krstu na vratu pukovnikovom, jedino u ova četiri sjajna kraka, i videli su tek sada da je krst još i ukrašen, hrastovim lišćem, koje su oni nazivali povrćem.

Pukovnik je imao povrće na vratu.

– Da li razumete? – dreknu i sada mu se glas prelomi.

– Da – povika nekoliko glasova, ali su bili promukli, umorni i ravnodušni.

– Da li razumete, pitam? – vikao je glas opet i toliko se prelomio da je izgledalo da se penje u nebo, brzo, suviše brzo, poput poludele ševe koja hoće da uzbere zvezdu sebi za hranu.

– Da – povika još nekolicina, ali ne mnogo njih, a i ti što su vikali behu umorni, promukli, ravnodušni, i ništa u glasu tog čoveka nije moglo da im utoli žeđ, ublaži glad i oduzme želju za cigaretom.

Pukovnik je besno šibao vazduh prutom, čuli su nešto što je zvučalo kao „đubreta“ i otišao vrlo brzim koracima u pozadinu, praćen svojim ađutantom, protegljastim mladim poručnikom, koji je bio isuviše visok, isuviše mlad, takođe, da ga ne bi žalili.

Još uvek je sunce stajalo na nebu, tačno nad krovovima, užareno železno jaje, koje kao da se kotrljalo preko ravnih belih krovova, a nebo je bilo sivo, gotovo belo usijano. Lišće je mlitavo visilo sa drveća kada su maršovali dalje, sada, najzad, ka istoku, kroz predgrađe, kraj koliba, preko kaldrme, pored baraka trgovaca krpama, kraj savršeno neumesnog bloka modernih, prljavih najamnih kućerina, jama za otpatke, kroz bašte, u kojima su istrulile lubenice ležale na

zemlji, jedri patlidžani visili na velikim bokorima, pokriveni prašinom, na suviše velikim bokorima, koji su im izgledali čudnovati. Čudna su bila i kukuruzna polja sa debelim klipovima, po kojima su kljucala jata crnih ptica, što su lenjo uzletala kada se približavao njihov umorni korak, oblaci ptica, koje su oklevajući lebdele u vazduhu, zatim se spuštale i nastavljale da kljucaju.

Sada ih je bilo samo još trideset pet puta tri vojnika, umoran vod, pokriven prašinom, ranjavih nogu, oznojenih lica, na čelu sa poručnikom, kome se prezasićenost čitala sa lica. Već kad je preuzimao komandu, znali su kakav je. Samo ih je pogledao, i pročitali su to u njegovim očima, mada su bili umorni, žedni, žedni, pročitali su: – Sranje – kazivao je njegov pogled – sve samo sranje, ali ne možemo ništa da učinimo. I onda reče njegov glas sa naglašenom ravnodušnošću, prezirući sve osveštane komande: – Napred.

Stajali su sada kraj neke prljave škole, smeštene među napola uvelim drvećem. Crne smrdljive lokve, nad kojima su u kovitlacu zujale muve, kao da su se već mesecima nalazile tamo između grubog pločnika i nužnika koji je odvratio zaudarao, oštro i jasno.

– Stoj – rekao je poručnik, zatim je ušao u kuću; imao je elegantan a istodobno tromi hod čoveka koji je od glave do pete ispunjen gnušanjem.

Sada više nisu morali da obrazuju karu, a kapetan koji je pored njih prošao nije ni ruku stavio na kapu; nije nosio opasač, imao je slamku među zubima, a njegovo punačko lice sa crnim obrvama izgledalo je dobroćudno. Klimnuo je samo glavom, promrmljao „hm“, stao pred njih i rekao: – Nemamo mnogo vremena, momci. Poslaću četnog narednika i narediti da vas odmah svrsta u čete. – Ali oni su mimo njegovog zdravog lica već odavno videli da su borna kola stajala tamo potpuno spremna i da na prozorskim dasnama otvorenih, prljavih prozora leži jurišna oprema,

zelenkasti uredni paketi, a pored njih opasači sa svim onim što uz to spada: vojnička torba, fišeklije, ašov i gas-maske.

Kad su pošli dalje, bilo ih je još samo osam puta tri vojnika; vratili su se kroz kukuruzna polja do ružnih najamnih kućerina, skrenuli onda opet prema istoku i naišli na nekoliko kuća u retkoj šumi, koje su izgledale gotovo kao neka umetnička kolonija: jednospratne zgradice, ravnih krovova, sa velikim prozorskim oknima. Letnje stolice stajale su u baštama, i kad su se zaustavili i okrenuli nalevo krug, videli su da se sad sunce već bilo spustilo iza kuća, da je njegov sjaj ispunjavao ceo nebeski svod malo suviše svetlim rumenilom, koje je izgledalo kao loše naslikana krv – a pozadi njih, na istoku, bilo je već tamnosumračno i toplo. Ispred malih kuća čučali su vojnici u senci, negde su stajale sohe pušaka, izgledalo je da ih je otprilike deset, i videli su da su vojnici već prikopčali opasače: čelični šlemovi na kukama kaiša presijavali su se crvenkasto.

Poručnik, koji je došao iz jedne kućice, nije uopšte prošao pored njih. Odmah se zaustavio u sredini ispred njih i oni su videli da ima samo jedan orden, mali crni orden, koji zapravo i nije bio orden, nego beznačajna medalja, otisak u crnom limu, po kojoj se moglo videti da je prolio krv za otadžbinu. Poručnikovo lice je bilo umorno i tužno, a kad ih je sada pogledao, pogledao je najpre u njihovo ordenje, onda u njihova lica i rekao: – Lepo – i posle kratke pauze, baci pogled na časovnik: – Umorni ste, znam, ali ja ništa ne mogu da učinim, moramo kroz četvrt časa dalje.

Zatim pogleda podoficira, koji je stajao do njega, i reče: – Nema svrhe uzimati lične podatke, skupite vojničke knjižice, ponesite ih s komorom. Brzo rasporedite, da bi ljudi stigli da se napiju vode. Napunite sebi i čaturice! – doviknuo je vojnicima, grupi od osam puta tri.

Podoficir kraj njega izgledao je razdražen i uobražen. Imao je četiri puta više ordenja nego poručnik, i on sada klimnu glavom i reče glasno: – Napred, vadi vojničke knjižice!

Položio je hrpu na rasklimatani baštenski sto i počeo da ih raspoređuje, i dok ih je prebrojavao i upućivao, mislili su svi isto: vožnja je bila zamorna, dosadna do povraćanja, ali to nije bilo ozbiljno. I general, i pukovnik, i kapetan, čak i poručnik, svi su bili veoma daleko, oni nisu mogli ništa da traže od njih. Ali ovi ovde, ovima su pripadali, ovom podoficiru koji je stavljao ruku na kapu, udarao petama onako kako se to radilo jednom pre četiri godine, ili ovoj volini naredniku, koji je sad odostrag prilazio, bacio cigaretu i do-terivao opasač – njima su pripadali sve dok ih ne zarobe ili ne budu negde ležali ranjeni – ili mrtvi.

Od hiljadu vojnika preostao je samo jedan, koji je sada stajao pred podoficrom i bespomoćno se osvrtao, jer nikoga više nije bilo pored, iza, ni ispred njega; i kad je opet pogledao podoficira, pade mu na um da je žedan, veoma žedan i da je od četvrt časa već najmanje osam minuta prošlo.

Podoficir je sa stola uzeo njegovu vojničku knjižicu, otvorio je, i sada gledao u nju, pogledao onda njega i upitao: – Vi se zovete Fajnhals?

– Da.

– Arhitekt ste i umete da crtate?

– Da.

– Za pomoćno odeljenje čete može nam biti potreban, gospodine poručniče.

– Lepo – reče poručnik i pogleda prema gradu, a Fajnhals takođe pogleda tamo kuda je gledao poručnik i vide šta je ovome tako prikovalo pažnju: tamo pozadi, u nizu ulica, ležalo je sada sunce na zemlji između dve kuće, čudesno poput spljoštene, sjajne, veoma degenerisane jabuke, ležalo je onde jednostavno na zemlji između dve prljave rumunske kuće predgrađa, jabuka, koja je naočigled gubila od svog sjaja i gotovo se činilo da leži u svojoj sopstvenoj senci.

– Lepo – reče poručnik još jedanput, i Fajnhals nije znao da li je zaista mislio na sunce ili je frazu samo po navici

izustio. Fajnhals je razmišljao o tome kako je sada već četiri godine na putu, četiri godine već, a onda na dopisnici stajalo je da je na nekoliko nedelja pozvan na vežbu. Ali iznenadno je došao rat.

– Idite da pijete – reče podoficir Fajnhalsu. Fajnhals otrča tamo kuda su bili otrčali drugi i smesta nađe vodu: česma je bila zarđala gvozdена cev sa izlizanom slavinom među kržljivim borovim stablima, a vodeni mlaz koji je iz nje teкао imao je obim polovine malog prsta, ali još gore je bilo to što je desetak vojnika stajalo tamo gurajući se, psujući, oturajući jedan drugom porcije.

Od prizora vode što teče Fajnhals je gotovo izgubio svest. On strže porciju sa torbe, probi se među ostale i najednom oseti da ima beskrajno mnogo snage. Silom utisnu svoju posudu među druge, u ovaj veliki broj limenih otvora što se neprestano pomerao, i nije više znao koja je njegova; pratio je svoju ruku, vide da je tamnije emajlirana porcija njegova, progura je snažnim trzajem i oseti nešto od čega je zadržtao: posuda je postajala teška. Nije više znao šta je prijatnije – piti ili osećati kako porcija postaje teža. Najednom je povuče natrag, jer oseti kako mu ruke gube snagu, kako u njegovim žilama treperi od slabosti, i dok su iza njega glasovi vikali – Postroj se – napred! – on sede, stavi porciju među kolena, jer mu beše ponestalo snage da je podigne, i naže se nad nju kao pas nad svojim čankom, pritiskujući dno blago drhtavim prstima, tako da se donja ivica spusti a površina vode dodirnu njegove usne, i kada se gornja usna stvarno ukvasi i kada poče da srće, pred njegovim očima zaigra u svim bojama, premeštajući se: *voda, davo, adov*; video je to sa sumanutom jasnoćom, napisano u imaginarno: *voda*. Ruke mu opet ojačашe, mogao je posudu da digne i da pije.

Neko ga povuče gore, gurnu ga preda se, i on vide četu kako tamo stoji, ispred nje poručnika, koji je vikao: – Napred, napred! – pa stavi pušku na rame i svrsta se u stroj spreda, kuda mu je podoficir mahanjem zapovedio.

Zatim su maršovali napred, unutra u tamu, i on se kretao a da to nije ni hteo: hteo je zapravo da pusti da padne, ali je išao napred a da to nije hteo, njegova sopstvena težina navodila ga je da savije kolena, pa kad bi savijao kolena, pomerale su se napred ranjave noge, koje su sobom morale da tegle golem teret bola, i suviše velik teret, veći od njegovih nogu; njegove noge su bile previše male za taj bol; i kad bi noge pomerao napred, pokrenula bi se ponovo masa zadnjice, ramena, ruku i glave i navodila ga da savije kolena, pa kad bi savio kolena, pomerale bi se ranjave noge napred . . .

Tri časa kasnije ležao je umoran negde na oskudnoj stepskoj travi i pratio očima neku priliku, koja je u svojoj tami milela odlazeći; ta prilika bila mu je donela dva masna papira, komad hleba, svitak kiselih bombona i šest cigareta, i rekla mu:

– Znaš li lozinku?

– Ne.

– Pobeda. Lozinka: Pobeda.

I on je tiho ponovio: – Pobeda, lozinka pobeda – a ta reč je imala ukus mlake vode na jeziku.

Onda je skinuo papir sa bombona, stavio jednu u usta, i kada je u ustima osetio slabi kiselkasto-sintetični ukus, pro-radile su mu pljuvačne žlezde, on proguta prvi mlaz ove sa slatkoćom izmešane gorčine – i odjednom ču granate, koje su se satima spreda na nekoj udaljenoj liniji klatarile, kako lete preko njih, lelujući se, šušteći, teturajući se poput rđavo zakovanih sanduka, i iza njih se rasprskavaju. Drugo punjenje palo je ispred njih, ne suviše daleko: vodoscoci peska ocrtavali su se poput pečurki što su se rasplinjavale na svetloj tami istočnog neba, i njemu pade u oči da je sada pozadi njih tamno a ispred njih nešto svetlije. Treće punjenje nije čuo: između njih kao da su se čekićima razbijale šperploče, s praskom, treskom, blizu, opasno. Prljavština i dim od baruta vukli su se nad samom zemljom, i kada se obrnuo, pritisnut uz zemlju, sa glavom u udubljenju zaklona koji beše

napravio, ču kako se prenosi zapovest: – Spremaj se za juriš! Žamorilo je dolazeći s desne strane, šištalo prolazeći pored njih poput fitilja, koji kao da dogoreva, tiho i opasno, i kada je hteo da spremi svoju jurišnu opremu, da je čvrsto okači, prasnu pored njega i njemu se učini da mu neko odvaljuje šaku i da mu silno trza nadlakticu. Cela leva ruka bila mu je zagnjurenjena u vlažnu toplotu, i on podiže lice iz prljavštine i viknu: – Ja sam ranjen – ali on sam nije čuo šta je viknuo, čuo je samo kako jedan glas tiho kaže: – Rosapfel.

Veoma daleko, kao debelim staklenim zidovima odvojen od njega, vrlo blizu a ipak daleko, rekao je glas: – Rosapfel. Tiho, otmeno, daleko, prigušeno: – Rosapfel, kapetan Bauer, jeste – onda je bilo sasvim tiho, i glas reče: – Čujem, gospodina potpukovnika. – Pauza, bilo je sasvim tiho, samo u daljini je nešto ključalo, šištalo i brektalo tiho kao da nešto kipi. Onda mu pade na um da su mu oči zatvorene i on ih otvori: video je kapetanovu glavu, čuo sada i glas jasnije; glava se nalazila u tamnom, prljavo uokvirenom isečku prozora, a kapetanovo lice bilo je umorno, neobrijano i nerasploženo; čvrsto je stisnuo oči i rekao sada triput uzastopce, sa sićušnim pauzama između rečenica: – Da, gospodine potpukovniče. – Da, gospodine potpukovniče. – Da gospodine potpukovniče.

Zatim kapetan stavi čelični šlem na glavu, i njegova široka, dobroćudna, crna glava izgledala je vrlo smešna kada je nekome pored sebe rekao: – Svinjarija, proboj kod Rosapfela tri, Frajšica četiri, moram da idem napred. – Neki drugi glas viknu u kuću: – Kurir-motociklist za gospodina kapetana, – i te reči su se prenatile poput jeke, žamorile po kući utišavajući se sve više: – Kurir-motociklist za gospodina kapetana, kurir-motociklist za gospodina kapetana.

Onda je čuo praskanje motocikla, pratio njegov suvi šum što se približavao, i video ga kako zaokreće iza nekog ugla, polagano smanjujući brzinu, dok se nije zaustavio ispred njega brujeći, pokriven prašinom, a vozač umorna,

ravnodušna lica, koji je ostao na svojoj skakutavoj napravi, viknu u prozor: – Motocikl za gospodina kapetana ovde. – I raskrečenih nogu i sporo, sa cigarom u ustima, kapetan izađe na vrata, mračna debela pećurka sa svojim čeličnim šlemom, pope se u prikolicu, reče – Napred! – i motocikl poskoči i otklopara, naglo, obavijen prašinom, u susret uzavrelom krkljancu tamo napred.

Fajnhals nije znao da li se ikada osećao tako srećnim. Jedva je osećao bol; u levoj mišici, koja je veoma debelo uvijena ležala pored njega, kruta i krvava, vlažna i tuđa, osećao je neznatnu nelagodnost, drugo ništa; inače je sve bilo neozleđeno; mogao je noge da diže pojedinačno, da noge u čizmama okreće uokrug, da diže glavu, i mogao je ležeći da puši, sa suncem ispred sebe, koje je za širinu šake odskočilo iznad sivog oblaka prašine na istoku. Sva buka bila je nekako udaljena i prigušena, kao da mu je glava okružena slojem vate, i najednom mu pade na um da gotovo dvadeset četiri časa nije ništa okusio sem kiselkasto-sintetične bombone, niti šta pio sem malo vode, gvoždavite i mlake, s ukusom peska.

Kada je osetio da ga dižu i odnose, opet je zatvorio oči, ali je sve video, sve je bilo tako poznato, sve se to već jednom s njim dešavalo: pored izduvnih gasova automobila, koji je bruja, uneli su ga u vrelu unutrašnjost kola, gde je zaudaralo na benzin. Nosila su škripala na šinama, onda se motor pokrenuo, a spoljašnja buka se udaljavala sve više, gotovo neprimetno, kao što se prethodne večeri neprimetno približavala, samo su pojedinačne granate padale u predgrađa, pravilno, mirno, i dok je primećivao da će zaspati, mislio je: – Dobro je, išlo je brzo ovog puta, vrlo brzo. – Bio je samo malo žedan, bolele su ga noge i malo se plašio.

Kada su se kola jednim trzajem zaustavila, probudio se iz dremeža. Vrata su se naglo otvorila, nosila su opet škripala na šinama, i njega unesoše u hladovit beli hodnik, gde

je bilo potpuno tiho; jedna iza drugih stajala su nosila kao stolice za ležanje na uskoj palubi, i on ugleda ispred sebe kosmatu crnu glavu, koja je mirno ležala, ispred nje na sledećim nosilima ćelu, koja se divlje kretala ovamo i onamo, a sasvim napred, na prvim nosilima, belu glavu, svu u zavojima, ružnu, isuviše usku glavu, a iz ovog zamotuljka od gaze dolazio je glas što se, bridak, jasan, zvučan, tvrd, dizao prema tavanici, u isto vreme bespomoćan i drzak, glas pukovnika, i taj glas je vikao: – Šampanjca!

– Mokraće – reče ćelava glava napred mirno – loči svoju mokraću. – Pozadi se čuo smeh, tih i oprezan.

– Šampanjca – vikao je glas besno – hladnog šampanjca.
– Zaveži – reče ćelava glava mirno. – Zaveži već jednom.

– Šampanjca – vikao je glas plačljivo – hoću šampanjca – i bela glava klonu nauznak. Ležala je sada ravno, a među gustim prugama gaze izvirivao je tanak vrh nosa, i glas se peo još više i vikao: – Ženu . . . malu ženicu . . .

– Spavaj sa sobom – uzvratila je ćelava glava.

Onda su najzad uneli belu glavu kroz vrata i sve je utihlo.

U tišini su čuli samo pogotke pojedinačnih granata, koje su padale u udaljene delove grada, mukle daleke eksplozije, koje kao da na ivici rata tutnje dubokim tihim glasom. I kada su izneli belu pukovnikovu glavu, što je sad nemo ležala postrance, i uneli ćelavu glavu, približavao se napolju šum nekog automobila: motor, koji je blago zavijao, približavao se brzo i gotovo preteći, kao da je hteo da se zabije u hladnu belu kuću, tako blizu je već bio; onda je najednom bilo tiho, napolju je nekakav glas nešto viknuo, i kada su se okrenuli, naglo trgnuti iz svog spokojnog, dremljivog zamora, videli su generala, koji je polako prolazio pored nosila i bez reči spuštao kutije cigareta vojnicima u krilo. Tišina je postajala mučnija ukoliko su se koraci malog čoveka približavali dolazeći odostraga, i onda Fajnhals vide generalovo lice sasvim blizu: žuto, veliko i tužno, sa snežnobelim

obrvama, sa crnkastim tragom prašine oko tankih usana, a na tom se licu moglo pročitati da je i ova bitka bila izgubljena.

ODLOMLAK